

ISSN: 2414-0414

**ECONOMIC AND
LAW PARADIGM
OF MODERN
SOCIETY**

ISSUE 2, 2020

Scientific Journal by Open Europe

Issue 2, 2020

Economic and Law Paradigm of Modern Society

ISSN: 2414-0414

Executive secretaries:
Tetiana Mikhailina, Illia Zlobin

Technical secretary:
Danylo Nikitin

SCIENTIFIC PUBLISHER

Scientific Journal by Open Europe

Editor in chief:

Grynyuk R., Dr.I.s., Professor, Rector of Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Editorial board:

Belyanevych H., Dr.I.s., Professor, Academician F.G. Burchak of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

Khadzhinov I., Dr.e.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Bobkova A., Dr.I.s., Professor, Academician for The National Academy of Law Sciences of Ukraine, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Javor M., Dr., PhD, University of Prešov, Slovakia

Shaulska L., Dr.e.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Shkarlet S., Dr.e.s., Professor, Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine, Rector of Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

Palaščáková D., PhD, Assistant Professor academician, Technical University of Košice, Slovakia

Siničáková M., PhD, Assistant Professor, Technical University of Košice, Slovakia

Simanavičienė Z., PhD, Professor, Kaunas Technological University, Lithuania

Zahariev A., PhD in Economics, Professor, D.A. Tsenov Academy of Economics, Bulgaria

Lytvynenko R., Dr.h.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Todorov I., Dr.e.s., Professor, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine

Doronina O., Dr.e.s., Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Koval I., Dr.I.s., Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Mikhailina T., Dr.I.s., Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Remnova L., PhD in Economics, Assistant Professor, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

Krakovska A., PhD in Law, Associate Professor, Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Zhuk I., PhD in Economics, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

Gruzitskiy Y., PhD in Historical Sciences, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

Bondar T., PhD in Economics, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

Nikolaevskiy V., PhD in Economics, Associate Professor, Belarusian State Economic University, Belarus

ЕКОНОМІКА | ECONOMICS

- 7** **Світлана Ковальчук | Svetlana Kovalchuk**
РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
RESURSSAVING OF TRANSFORMATION AGRARIAN SECTOR
- 17** **Oleksii Kulakov | Олексій Кулаков**
FOREIGN RELATIONS IN THE EUROPEAN AND EURO-ATLANTIC
INTEGRATION OF UKRAINE AND THEIR INFLUENCE ON INVESTMENT
ACTIVITY
ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ В СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
- 24** **Ганна Михальченко | Anna Mykhalchenko**
МІГРАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО МІГРАЦІЙНОГО
ПРОСТОРУ
MIGRATION THREATS TO SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF
THE WORLD MIGRATION SPACE
- 33** **Марина Петченко, Юлія Романуша | Maryna Petchenko, Yuliia Romanusha**
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ
В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
CONCEPTUAL PROVISIONS FOR THE FORMATION OF GENDER EQUALITY IN
THE FIELD OF HIGHER EDUCATION
- 48** **Kateryna Yahelska, Olha Popova, Oleksandr Liashok |**
Катерина Ягельська, Ольга Попова, Олександр Ляшок
THE PHENOMENON OF TEMPORALITY IN INVESTMENT SUPPORT OF
ECONOMIC DEVELOPMENT: SYSTEMIC AND STRUCTURAL APPROACH
ФЕНОМЕН ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: СИСТЕМНО-СТРУКТУРНИЙ ПІДХІД

ПРАВО | LAW

- 60** **Анна Бабой, Наталя Опольська | Anna Baboi, Natalia Opolska**
СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА
FREEDOM OF EXPRESSION ON THE INTERNET IN THE CONDITIONS OF
DEVELOPMENT OF INFORMATION SOCIETY
- 74** **Олена Беляневич, Ірина Коваль | Olena Belianevych, Iryna Koval**
ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ
ON PROTECTION OF INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS
- 80** **Юрій Гоцуляк | Yurii Hotsuliak**
ЕМОЦІЯ ЯК ОСЕРЕДОК РОЗГОРТАННЯ АТРИБУТІВ ПРАВОВОГО
БУТТЯ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ПРАВА
EMOTION AS A CENTRE OF DEVELOPMENT OF THE LEGAL BEING
ATTRIBUTES IN PSYCHOLOGICAL THEORY OF LAW

- 87** Андрій Загороднюк | Andrew Zagorodniuk
ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ І ДЕМОНСТРАЦІЇ
THE CONCEPT AND STRUCTURE OF THE MECHANISM FOR EXERCISING THE RIGHT OF CITIZENS TO MEETINGS, RALLIES, HIKES AND DEMONSTRATIONS
- 95** Тетяна Міхайліна | Tetiana Mikhailina
РОМАНО-ГЕРМАНСЬКА ПРАВОВА СІМ'Я: ДОКТРИНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ
THE ROMANO-GERMAN LEGAL FAMILY: DOCTRINAL PROBLEMS OF DEFINITION AND COMPONENT COMPOSITION
- 101** Тетяна Міхайліна, Катерина Бевзюк | Tetiana Mikhailina, Kateryna Bevziuk
ПІДПРИЄМНИЦТВО У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ
ENTREPRENEURSHIP IN SOCIAL NETWORKS: FEATURES OF REGULATION AND USE OF INDUSTRIAL PROPERTY OBJECTS

РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
Світлана Ковальчук

RESURSSAVING OF TRANSFORMATION AGRARIAN SECTOR
Svetlana Kovalchuk

***Анотація.** Статтю присвячено трансформаційним процесам, що відбуваються в аграрному секторі на тлі модернізації світової економіки.*

Метою статті є аналіз трансформаційних процесів в аграрному секторі, які спричинені кліматичними змінами, вичерпанням природних активів, та обґрунтування вагомості ресурсозберігаючої економіки. На основі проведеного аналізу доведено, що саме ресурсозберігаючі трансформації, в основі яких лежить стале зелене зростання, збереження довкілля та інклюзивний процес, і також врахована специфіка національного розвитку, найбільш дієві в напрямку сталого розвитку.

Обґрунтовано значення ресурсозберігаючих трансформацій для формування нової господарської моделі циркулярної (кругової) економіки як типу господарювання, спрямованого на ресурсозбереження, повторне використання сировини, ресурсів та відходів.

***Ключові слова:** ресурсозберігаюча економіка, зелене зростання, сталий розвиток, еко-інновації, циркулярна економіка.*

***Summary.** The article is devoted transformation processes which take a place in a gelose sector on a background modernization of world economy. The purpose of the article is an analysis of transformation processes in an agrarian sector, which are caused climatic changes, exhausting of natural assets, and ground of ponderability of resource-saving economy. It is well-proven on the basis of the conducted analysis, that exactly which permanent green growth, environmental preservation and inclusive process, is underlaid resource-saving transformation, and the specific of national development is also taken into account, most effective in direction of steady development.*

It is marked in the article, that incessantly to grow growth of economy loading on an environment. It is accented, that alteration of resource-saving economy became the inalienable paradigm of the almost entire developed countries, even with the enough body of natural resources. Resource-saving an economy is modernization of existent base industries, increase of perception by them innovations (with the use of the unrealized possibilities of the third, fourth and fifth technological modes) for the base types of activity.

Grounded value of resource-saving transformations for forming of new economic model of circular (circle) economy as a ménages, directed on resource- and energy-savings, repeated use of raw material, resources and offcuts.

***Key words:** resource-saving economy, green growth, steady development, eco-innovation, circular economy.*

Актуальність теми дослідження. Модернізація світової економіки, необхідність збалансованого розвитку світової економіки, уповільнення темпів зростання світової торгівлі – усі ці фактори зумовлюють необхідність принципово нового підходу до ведення господарської діяльності в аграрному секторі економіки країни. Поглиблена інтеграція до ЄС, головний вектор якої – зелена економіка та зелене зростання, виконання глобальної програми сталого розвитку ООН, спрямовує на пошук нових форм використання природного капіталу. Крім цього, для забезпечення сталого розвитку світової економіки

необхідно запроваджувати шляхи протистояння сповільненим темпам приросту глобальної економіки та шляхи утворення моделі сталого розвитку. Варто зауважити, що модернізаційні моделі приділяють більше уваги ресурсозберігаючому розвитку, а не збільшенню виробництва, з істотним соціальним захистом.

Суттєву увагу проблемам розбудови ресурсозберігаючої економіки приділяють наукові школи Інституту регіональних досліджень НАН України, Інституту проблем ринку та еколого-економічних досліджень НАН України, Інституту аграрної економіки НААН України, Інституту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, Інституту агроекології та природокористування НААН України, Національного університету харчових технологій, Одеського державного екологічного університету, Сумського державного університету та Сумського національного аграрного університету, це підтверджується значною кількістю досліджень. Також науковими доповідями та звітами Європейської Комісії, Організації Економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Екологічною програмою ООН (ЮНЕП). Проте, не сформовано єдиного підходу до визначення діапазону адаптації аграрного сектору до вимог концепції зеленої економіки та зеленого зростання, як інструментів сталого розвитку.

Метою статті є аналіз трансформаційних процесів в аграрному секторі, які спричинені кліматичними змінами, вичерпання природних активів та обґрунтування вагомості ресурсозберігаючої економіки.

Основний текст. Економічне зростання світової економіки в останнє десятиліття поставило проблему різкого підвищення споживання природних ресурсів. Однак, разом із зростанням економіки, невпинно продовжує зростати навантаження на навколишнє середовище. Поєднання економічного зростання та екологічної безпеки без модернізації економіки неможливо. Крім того, при розгляді можливості впровадження стандартів та практик світової спільноти, необхідно враховувати той факт, що наша країна володіє найбагатшими природними ресурсами та є одним з найбільших експортерів аграрної продукції. По цій причині, проблеми вичерпання природних активів поки що не проявляються в явній формі, в той час як спостерігається стрімке погіршення екологічного стану [1; 10].

Глобальні кліматичні зміни створюють високі екологічні ризики та загрози людству. Динаміка глобальних викидів CO₂ засвідчує, що світова економіка дійшла критичного рівня насичення вуглецем. А за останні 10 років (з 2009 р.) приріст викидів CO₂ у світі окремими роками випереджав темпи росту ВВП (насамперед за рахунок Китаю, Індії, Росії, Японії) [16].

Цей процес з кожним роком набуває дедалі більшого масштабу, створивши небезпеку соціально-економічному розвитку для ряду країн. Боротьба зі зміною клімату в розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, почала вимагати термінових заходів для досягнення безпрецедентних економічних, соціальних і технологічних перетворень. Кількість ресурсів, які залучені світовою торгівлею, збільшилась із 19 млрд тонн в 2005 році до 25 млрд в 2018 році. ООН прогнозує, що до 2050 року 9 млрд населення буде споживати біля 140 млрд тон вичерпаних ресурсів на рік - втричі більше, ніж тепер. Для сучасної економіки щорічно видобувається 60 млрд т сировинних матеріалів (22 кг/людино/днів). При цьому кількість ресурсів у світі досягали свого ліміту, і, як наслідок, зростання цін та підвищення волатильності на ринках сільськогосподарської продукції [10].

Науковці стверджують, що головна парадигма розвитку світової економіки у XXI сторіччі – сталий розвиток. Тут можна виділити наступні ключові документи: «Всесвітня стратегія охорони природи», «Наше спільне майбутнє», «Порядок денний на XXI століття», «На зустріч у «зеленій» економіці: шляхи до сталого розвитку та викорінення бідності», «Глобальний зелений новий курс», «Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» таблиця 1.

Таб. 1. Ключові документи у розвитку ресурсозберігаючої економіки

	Назва документу	Зміст документу
1	Стокгольмська конференція ООН з охорони навколишнього середовища (1972 р) «План дій у сфері навколишнього середовища».	Охорона здоров'я та підвищення добробуту населення; охорона ґрунтів і вод та боротьбу з опустелюванням; освіту, професійну підготовку й інформаційне забезпечення охорони природи; захист Світового океану; охорону рослинності, диких тварин і генетичних ресурсів; проблеми енергетичних ресурсів та енергозбереження.
2	«Всесвітня стратегія охорони природи» (1980 р.), представлена Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів.	Саме поняття «сталий розвиток» (sustainable development) уперше з'явилося в доповіді, де він визначався як модифікація біосфери і використання людських, фінансових, відтворюваних і не відтворюваних природних ресурсів для задоволення потреб людей. Щоб розвиток був сталим, варто зважати не тільки на економічні, а й соціальні, екологічні та культурологічні чинники в довготривалій перспективі.
3	«Наше спільне майбутнє» (1987 р.), підготовленої Всесвітньою Комісією з навколишнього середовища і розвитку (Комісія Брундтланд).	Саме висновки цієї Комісії заклали теоретико-методологічну й концептуальну основу рішень, прийнятих у межах Ріо-92, про необхідність для цивілізації виходу на рівень сталого розвитку. Концепція сталого розвитку стала теоретичною основою розвитку людства на наступні два десятиліття.
	Міжнародна конференція ООН з питань навколишнього середовища 1992 р. «Порядок денний на XXI століття» Ріо-де Жанейро,	Затвердження головного принципу політики і дій держав-членів ООН – «задоволення потреб сучасного часу не повинно підривати можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби». Головна задача – підготовка світової спільноти до вирішення проблем з якими світ стикнеться в наступному десятилітті.
5	Всесвітній саміт із сталого розвитку м. Йоханесбург (2002 р.) (ЮАР).	Прийнята Йоханесбургська декларація зі сталого розвитку.
6	Програма ООН із навколишнього середовища (ЮНЕП) доповідь «Глобальний зелений новий курс»(2009 р.).	Сформульовано тризагальну мету: всебічно сприяти поживленню світової економіки, зберігаючи існуючі робочі місця і створюючи нові, оберігаючи при цьому інтереси найменш захищених груп населення; зменшити викиди вуглецю в атмосферу і запобігати руйнуванню екосистем, направивши економіку різних країн на шлях екологічно чистого і стабільного розвитку; забезпечити стійке і всебічне економічне зростання і досягнення Цілей розвитку тисячоліття.
7	Доклад ЮНЕП «На зустріч у «зеленій» економіці: шляхи до	Сформульовано термін «зелена» економіка. ЮНЕП визначає декілька пріоритетних

	сталого розвитку та викорінення бідності» (2011 р.).	напрямів «зеленої» економіки: ефективне використання природних ресурсів; охорона і збільшення природного капіталу; зменшення забруднення; низькі вуглецеві викиди; запобігання втраті екосистемних послуг і біорізноманіття; зростання доходів і зайнятості.
8	Конференції ООН зі сталого розвитку Ріо-де Жанейро (Ріо+20) (2012 р.).	Зусиллями країн-лідерів розроблена стратегія скорочення рівня бідності, сприяння розвитку соціальної справедливості і забезпечення заходів з охорони довкілля [10]. Прийнята підсумкова декларація «Майбутнє, якого ми прагнемо», де розглянута концепція «зеленої» економіки в контексті стійкого розвитку.
9	В рамках 70-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року (2015 р.).	Затверджено нові орієнтири розвитку «Перетворення нашого світу «Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 цілей Сталого розвитку та 169 завдань.

Складено автором з використанням джерел: [9].

Таким чином, наявні тенденції досягнення цілей сталого розвитку Україною потребують розширення кола досліджень існуючого стану аграрного виробництва. Слід зазначити, що саме ресурсозберігаючі трансформації, в основі яких лежить стале зелене зростання, збереження довкілля та інклюзивний процес, і також врахована специфіка національного розвитку, – найбільш дієві в цьому напрямку.

Поняття ресурсозбереження трактується в наукових працях як збереження та ощадність. Ресурсозбереження – це організаційна, економічна, науково-технічна, практична та інформаційна діяльність, яка супроводжує усі стадії життєвого циклу об'єктів і спрямована на забезпечення мінімальної витрати речовини та енергії на одиницю кінцевого продукту, враховуючи існуючий рівень розвитку техніки і технології та найменший вплив на людину і природні системи [7, Meljnyk, 2010, p. 17-22]. Поняття ресурсозбереження ґрунтується на тенденції дбайливого ставлення до природних ресурсів.

Водночас існує інший підхід щодо трактування ресурсозбереження, який пов'язаний із економією (ощадністю) різних видів ресурсів [11, Polovnykova, 2003, p. 1-14; 14, Taran, 2003, p. 8-19].

Узагальнення наведеного дозволило констатувати, що розбудова ресурсозберігаючої економіки стала невід'ємною парадигмою майже усіх розвинених країн, навіть з достатньою кількістю природних ресурсів.

Ресурсозберігаюча економіка – модернізація існуючих базових галузей, підвищення сприйняття ними інновацій (з використанням нереалізованих можливостей третього, четвертого та п'ятого технологічних укладів) для базових видів діяльності [1]. Кліматичні зміни та ресурсозберігаюча економіка – визначальні фактори впливу на вимір масштабів і перспектив еко-інноваційної діяльності як фактора екологізації економіки України, а також важелі та інструментарій стимулюючої еко-інновації державної політики для скорочення відставання від європейських країн в умовах імплементації економічної частини Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.

На основі аналізу трактувань провідних вчених та практиків з питань розвитку ресурсозберігаючої економіки Л. Мусіної, Т. Кваші, С. Половникова, В. Таран доведено, що економічне зростання та ресурсозберігаюча економіка це взаємодоповнюючі стратегії.

Зростання популярності зеленої економіки пов'язано з чисельними кризами – перш за все, кліматичними, екологічними, фінансовими економічними, що і визначило необхідність пошуку альтернативних шляхів розвитку [6, Kvasha, 2015, p. 12-31].

Аналіз документів «Діалог з ресурсної ефективності G-20», «Ресурсоефективна Європа», «Стратегія Європа 2020», Стратегія циркулярної економіки, Рамкова програма досліджень та інновацій Горизонт 2020, зумовлює можливість констатувати, що взаємозв'язок між цими програмними документами спрямований на трансформації в ресурсозберігаючу економіку, яка опирається на системні інновації у відповідь на зростаючі виклики з боку ресурсних обмежень та кліматичних змін [3].

Цьогорічний (2020) ювілейний Всесвітній економічний форум в Давосі виділив найбільш ймовірні загрози для світової економіки: наслідки зміни клімату, кіберзагрози та економічна нестабільність. Кліматичні ризики, сталий розвиток і нові технології, що знижують навантаження на навколишнє середовище, ключові фактори які спричиняють необхідність модернізації економічного зростання.

В Україні виснаження природних ресурсів, зростання шкідливого впливу на здоров'я людей, забруднення навколишнього середовища, негативні структурні зрушення в економіці, які підвищують частку природоексплуатуючих і забруднюючих природу галузей, є факторами, що викликають прискорення трансформаційних зрушень. Про зазначені процеси свідчить неспроможність сучасних моделей врахувати ефекти складних причинно-наслідкових зв'язків між економічними активами та природним капіталом, неможливість забезпечити їх продуктивне використання та відтворення [15, Tymoshenko, 2018, p. 120-127].

Застосування заходів протидії змінам клімату, впровадження та наукове обґрунтування модернізаційного потенціалу й популяризації новітніх форм економічної взаємодії, зосереджує увагу науковців на перехід до економіки замкнутого циклу (циркулярній економіці).

На тлі трансформаційних процесів відбувається формування нової господарської моделі циркулярної (кругової) економіки як типу господарювання, спрямованого на ресурсо- та енергозбереження, регенеративне екологічно чисте виробництво, обіг і споживання, повторне використання сировини, ресурсів та відходів, які розглядаються як ресурси для наступного виробничого циклу.

У звіті фонду Елен Макартур «На шляху до циркулярної економіки-І» (фонд займається популяризацією принципів та ідей циркулярної економіки в усьому світі) підкреслюються вагомні переваги циркулярної економіки, та визначаються наступні цілі: «Циркулярна економіка є системою, яка є відновною за своїм наміром та замислом. У циркулярній економіці продукти створюються таким чином, щоб забезпечити їхнє зручне повторне використання, розбирання та повне відновлення – чи переробку – при розумінні того, що це є повторним використанням величезних кількостей матеріалу, відновленого з продуктів, які досягли завершення свого життєвого циклу. При цьому відсутній видобуток нових ресурсів, тобто, таким чином закладаються основи економічного зростання.

Крім того, циркулярна економіка робить наголос на використанні відновлюваної енергії та усуненні застосування токсичних хімікатів, котрі можуть завдати шкоди повторному використанню, і націлена на ліквідацію відходів за допомогою передового та інноваційного дизайну матеріалів, виробів, систем та, у рамках цього, бізнес-моделей» [17, Lacy, p. 19; 18].

За оцінками Фонду Еллен Мак Артур (ініціатора розвитку даної моделі), за умови переходу на «циркулярну» модель споживання економія ресурсів сектору споживчих товарів у європейських країнах складе 700 млрд доларів на рік; до 2025 р. збільшення рівня переробки та повторного використання відходів може створити для глобальної економіки додатково 1 трлн дол. Більшість країн ЄС (Данія, Швеція, Нідерланди) мають

національні стратегії розвитку циркулярної економіки і вже відчули істотні переваги від її впровадження [13, Surgun, 2018].

В свою чергу, практика незбалансованого ведення сільського господарства є несприятливою для довкілля. Узагальнення досліджень використання відходів в сільському господарстві, з урахуванням рекомендацій Рамкового законопроекту «Про управління відходами» та пропозицій щодо відповідності праву ЄС у сфері відходів (див. таб. 2), сьогодні повністю зосереджене навколо циркулярної економіки, де ключовим принципом залишається уникнення утворення відходів та максимальне збільшення можливостей їх повторного використання [4].

Таб. 2. Використання відходів у сільському господарстві*

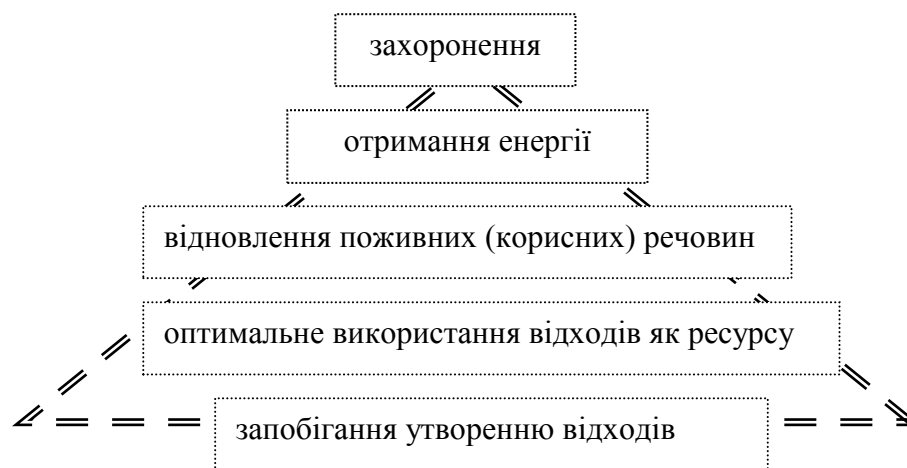
Відходи рослинного походження		
До 2020 року	Відходи в енергію	Стимулювання використання біомаси відходів сільського господарства для виробництва енергії (впровадження економічних інструментів); Підтримка виробництва енергії установками анаеробного розкладання рослинних відходів (опція – «зелений тариф»);
	Загальні вимоги	Нові вимоги до зберігання, перевезення і обробки відходів с/г, у тому числі рослинного походження;
	Компостування	Запровадження стимулів для компостування відходів с/г; Встановлення вимог до якості компосту та сировини для компосту; Встановлення вимог щодо внесення компосту в ґрунт;
	Спалювання	Нові вимоги до спалювання рослинних відходів;
До 2021 року	Відходи в корми	Впровадження механізмів надання дотацій на збирання і транспортування рослинних відходів, придатних для виробництва кормів для відгодівлі тварин;
Відходи тваринного походження		
До 2020 року	Загальні вимоги	Встановлення вимог із обробки, рециклінгу, відновлення та видалення побічних продуктів тваринного походження;
	Компостування	Стимулювання впровадження компостування відходів сільського господарства; Встановлення вимог до якості компосту та сировини для компосту; Встановлення вимог щодо внесення компосту в ґрунт; Встановлення вимог до внесення тваринних екскрементів у ґрунт; Встановлення ветеринарно-санітарних вимог щодо використання побічних продуктів тваринного походження; Створення мережі регіональних потужностей для екологічно безпечної переробки відходів тваринного походження; Встановлення вимог з розробки планів управління тваринними екскрементами для господарств, що мають потужності для вирощування: птиці (40 тисяч місць і більше); свиней (1 тисяча місць і більше, для свиноматок - 500 місць і більше); великої та дрібної рогатої худоби (1 тисяча місць і більше); кролів та інших хутрових тварин (2 тисячі голів і більше).

	Добрива засоби покращення урожайності, агрохімія
До 2020 року	Встановлення вимог до складу та якості органічних добрив; Встановлення вимог щодо використання і зберігання агрохімікатів, що відповідають вимогам ЄС.

Джерело: [4].

Поводження з відходами сільського господарства повинне відповідати принципам п'ятиступеневої ієрархії відходів, принципу «забруднювач платить» – виробник сільськогосподарських відходів відповідальний за витрати на управління відходами, та принципу самодостатності і близькості, тобто створення комплексної мережі установок з утилізації відходів з урахуванням найкращих доступних технологій [4; 8].

Це можна відтворити також «пірамідою» (рис. 1): відповідно до ієрархії відходів, найвищим пріоритетом є запобігання утворенню відходів (основна частина), за ним іде оптимальне використання відходів як ресурсу. Далі за ієрархією – відновлення поживних (корисних) речовин та їх застосування для відновлення родючості ґрунтів. Менш важливим є використання біомаси для отримання енергії. Найменший бажаний варіант – захоронення (верхівка).

Рис. 1. Поводження з відходами сільського господарства

Перевага надаватиметься таким способам, за яких можливими економічно ефективним є одночасне відновлення поживних речовин і рекуперация енергії.

Агропромисловий комплекс може працювати взагалі без відходів, оскільки останні можуть бути перетворені на корми, компости, паливо або сировину для хімічної промисловості. Переваги уникнення утворення відходів на фермі: скорочення обсягу сировини, яку необхідно купувати, економія часу та грошей на управління відходами, зменшення шкоди довкіллю, відповідність діяльності ферми вимогам екологічного законодавства [8].

З огляду на те, що економіка замкнутого циклу це принципово нова модель, яка матиме економічний, екологічний та соціальний ефекти як для вітчизняних підприємств, так і для забезпечення економіко-екологічної безпеки країни, адже циркулярна економіка в змозі забезпечити стійкий економічний розвиток без шкоди навколишньому середовищу [5, Zvarych, 2017, p. 41-57].

Національна стратегія управління відходами не є шляхом перебудови української економіки з прямолінійної до замкнутої, а лише її початковий етап. При переході до економіки замкнутого циклу, з'являється необхідність у впровадженні нових, ресурсозберігаючих та екологічних бізнес-моделей. Необхідність раціонального використання природних ресурсів та екологічного виробництва також зазначені у Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року, Концепції розвитку

фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки та Експортній стратегії України (Дорожня карта) на 2017-2021 роки.

На сьогоднішній день науковці наголошують на класифікації моделей ведення господарства у циркулярній економіці, які передбачають кругообіг ресурсів. Дана класифікація розроблена міжнародним консалтинговим агентством Accenture як один із результатів дослідження «Циркулярна економіка: інноваційні бізнес-моделі і технології для створення цінностей у світі без обмежень росту» (Circular Advantage: Innovative Business Models and Technologies to Create Value in a World without Limits to Growth) [17].

Отже, сутність циркулярної економіки зводиться до наступного, її прагненні повторювати природну систему, де усе що виробляється чи використано, повністю переробляється в середині системи так, що не виникає екологічних проблем.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки, що ресурсозберігаючі трансформації як невід’ємна частина економічного зростання, забезпечують сталий розвиток аграрного сектору. Чинні та перспективні стратегічні та програмні документи не повною мірою охоплюють сучасні тенденції щодо впровадження політики екологізації та переходу до зеленої економіки в галузі, в тому числі, з питань впровадження ресурсозберігаючих, енергоефективних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва та ведення сільського господарства, не враховують проблеми зміни клімату, внесок сільського господарства у викидах парникових газів та впровадження заходів щодо їх скорочення тощо.

Вирішення цих проблем залежить від посилення вимог до збереження ресурсів із забезпеченням зеленого зростання, за якого ефективно задовольняються потреби суспільства без виснаження, деградації і забруднення природи. Отже, при обґрунтованому підході, планомірний перехід до моделей замкнутого циклу в аграрному секторі дозволить пришвидшити інтеграційні процеси, запропонувати відповідні заходи, орієнтовані на можливості суб’єктів господарювання в аграрному секторі.

Список використаних джерел:

- [1] «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст: веб-сайт. URL: www.gazumkov.org.ua (дата звернення: 10.03.2020).
- [2] Данилишин Б.М., Маслюківська О.П. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. *Механізм регулювання економіки*. 2008. № 3 (2). Т.1. С. 26–30.
- [3] Кваша Т.К., Мусіна Л.А. Еко-інновації в ресурсоефективній економіці: сучасні концепції, рушії розвитку та бар’єри, рекомендації щодо політики поширення в Україні. URL: www.uinte.kiev.ua/images/files/monografii/monografiya_12-2017.pdf (дата звернення: 28.02.2020).
- [4] Екологічні аспекти господарської діяльності підприємств 2018: веб-сайт. URL: www.bakertilly.ua (дата звернення: 15.03.2020).
- [5] Зварич І. Циркулярна економіка і глобалізоване управління відходами. *Журнал Європейської економіки*. 2017. Т. 16. № 1(60). С. 41–57
- [6] Кваша Т.К., Мусіна Л.А. Вимірювання зеленого зростання в Україні: концепції, системи індикаторів, досвід формування та перспективи застосування: монографія. За ред. Л.А. Мусіної. Київ: УкрІНТЕІ, 2015. 280 с.
- [7] Мельник Л.Г. Економіка природних ресурсів: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2010. 346 с.
- [8] Міністерство енергетики та захисту довкілля: веб-сайт. URL: <https://menr.gov.ua/news/33413.html> (дата звернення: 30.03.2020).
- [9] ООН Україна. Цілі сталого розвитку: веб-сайт. URL: www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia (дата звернення: 10.03.2020).

- [10] Партнерство во имя окружающей среды и экономического роста (2013–2018) EaPGREEN: веб-сайт. URL: www.unido.org/eargreen (дата звернення: 17.03.2020).
- [11] Половникова С.Ю. Ресурсозбереження в розширеному відтворенні трансформаційної економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Дніпропетровськ, 2003. 30 с.
- [12] Ресурсозбереження та економічний розвиток України: формування механізмів переходу суб'єктів господарювання України до економічного розвитку на базі ресурсозберігаючих технологій: монографія. За ред. І.М. Сотнік. Суми: Університетська книга, 2006. 551 с.
- [13] Супрун Н.А. Нові моделі економіки: чи готова економічна наука прийняти виклик? ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України». URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14560>.
- [14] Таран В.А., Богатырев А.В. Ресурсозбережение – новый символ социально-экономического и научно-технического прогресса. *Машиностроитель*. 2003. № 12, С. 8–19.
- [15] Тимошенко І.Л., Дронова О.Л. Циркулярна економіка для умов України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 9. С. 120–127.
- [16] ФАО Україна: веб-сайт. URL: www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/4668-fao-iak-pokrashchyty-zdorovia-planety (дата звернення: 10.03.2020).
- [17] Lacy P., Keeble J., McNamara R. Circular advantage: innovative business models and technologies to create value without limits to growth Accenture. 2015. URL: www.accenture.com/t20150523t053139__w__usen/_acnmedia/accenture/conversion-assets/dotcom/documents/global/pdf/strategy_6/accenture-circular-advantage-innovative-business-models-technologies-value-growth.pdf (дата звернення: 10.03.2020).
- [18] The most interesting companies in the circular economy in Finland. SITRA: веб-сайт. URL: www.sitra.fi/en/projects/interesting-companies-circular-economy-finland/ (дата звернення: 10.03.2020).

References:

- [1] «Zeleni» investytsii u stalomu rozvytku: svitovyi dosvid ta ukrainyskyi kontekst [«Green» investments in sustainable development: world experience and Ukrainian context]. Retrieved from www.razumkov.org.ua [in Ukrainian].
- [2] Danylyshyn, B.M., & Masljukivsjka, O.P. (2008). Rozroblennia natsionalnykh stratehii staloho rozvytku: korysnyi dosvid dlia Ukrainy [Developing national sustainable development strategies: a useful experience for Ukraine]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky – The mechanism of regulation of the economy, Vol.3 (2)*, 1, 26-30 [in Ukrainian].
- [3] Eko-innovatsii v resursoefektyvni ekonomitsi: suchasni konceptsii. rushii rozvytku ta bariery, rekomendacii shcodo polityky poshyrennia v Ukraini [Eco-innovations in a resource-efficient economy: current concepts. development drivers and barriers, recommendations for distribution policy in Ukraine]. Retrieved from www.uitei.kiev.ua/images/files/monografii/monografiya_12-2017.pdf [in Ukrainian].
- [4] Ekolohichni aspekty hospodarskoi diialnosti pidpriemstv [Ecological aspects of economic activity of enterprises]. Retrieved from www.bakertilly.ua [in Ukrainian].
- [5] Zvarych, I. (2017). Tsyrkuliarna ekonomika i hlobalizovane upravlinnia vidkhodamy [Circular economy and global waste management]. *Journal of the European economy, Vol. 16, no. 1 (60)*, pp. 41-57 [in Ukrainian].
- [6] Kvasha, T.K., Musina, L.A. (2015). *Vymiriuvannia zelenoho zrostannia v Ukraini: kontseptsii, systemy indyikatoriv, dosvid formuvannia ta perspektyvy zastosuvannia: Monohrafiia [Measuring Green Growth in Ukraine: Concepts, Indicator Systems, Formation Experience and Prospects: Monograph]*. Kyiv: UkrINTEI [in Ukrainian].

- [7] Meljnyk, L.H. (2010). *Ekonomika pryrodnykh resursiv [Economics of natural resources]*. Sumy: Universitetskaia kniha [in Ukrainian].
- [8] Ministerstvo enerhetyky ta zahystu dovkillia [Ministry of Energy and the Environment]. *menr.gov.ua*. Retrieved from <https://menr.gov.ua/news/33413.html> [in Ukrainian].
- [9] OON Ukraina. Tsili staloho rozvytku [UN Ukraine. Sustainable Development Goals]. *www.un.org.ua*. Retrieved from www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia [in Ukrainian].
- [10] Partnerstvo vo imia okruzhaiushchei srede i ekonomicheskoho rosta (2013-2018). [Partnership for the environment and economic growth (2013-2018)]. Retrieved from www.unido.org/eapgreen [in Russian].
- [11] Polovnykova, S.Ju. (2003). Resursozberezhennia v rozshyrenomu vidtvorenni transformatsiinoi ekonomiky [Resource Saving in the Extended Reproduction of a Transformational Economy]. *Extended abstract of candidate`s thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- [12] Sotnik, I.M. (2006). *Resursozberezhennia ta ekonomichni rozvytok Ukrainy: formuvannia mekhanizmiv perekhodu subiektiv hospodariuvannia Ukrainy do ekonomichnoho rozvytku na bazi resursozberihaiuchykh tekhnolohii: monohrafia [Resource saving and economic development of Ukraine: formation of mechanisms of transition of Ukrainian Business entities to economic development on the basis of resource-conserving technologies: monograph]*. Sumy: Universitetskaia kniha [in Ukrainian].
- [13] Suprun, N.A. (2018). Novi modeli ekonomiky: chy hotova ekonomichna nauka pryiniaty vyklyk? [New economic models: is economic science ready to meet the challenge?]. *DU «Instytut ekonomiky i prohnozuvannia NAN Ukrainy»*. Retrieved from <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14560> [in Ukrainian].
- [14] Taran, V.A. (2003). Resursozberezhennia – novyi simvol sotsialno-ekonomicheskoho i nauchno-tekhnicheskoho prohressa [Resource-saving is a new symbol of socio-economic and scientific-technical progress]. *Mashinostroitel*, Vol. 12, 8-19 [in Russian].
- [15] Tymoshenok, I.L., & Dronova, O.L., (2018). Tsyrukuliarna ekonomika dlia umov Ukrainy [Circular economy for the conditions of Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, Vol. 9, pp. 120-127 [in Ukrainian].
- [16] FAO: yak pokrashchyty zdorovia planety [FAO: how to build a healthy planet]. *UN Ukraine*. Retrieved from www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentri/news/4668-fao-iak-pokrashchyty-zdorovia-planety [in Ukrainian].
- [17] Lacy, P., Keeble, R., & McNamara, R., (2015). Circular advantage innovative business models and technologies to create value without limits to growth. *Accenture*. Retrieved from www.accenture.com/t20150523t053139__w_/us-en/_acnmedia/accenture/conversion-assets/dotcom/documents/global/pdf/strategy_6/accenture-circular-advantage-innovative-business-models-technologies-value-growth.pdf [in English].
- [18] The most interesting companies in the circular economy in Finland. (2017). *www.sitra.fi*. Retrieved from www.sitra.fi/en/projects/interesting-companies-circular-economy-finland/ [in English].

Biography of the author:

Name: Kovalchuk Svetlana.

Academic titles: c.e.s., associate professor.

Organization: Vinnitsia National Agrarian University.

Personal e-mail: syk_vsau@ukr.net.